

[B] **DE VERDWIJNTRUC VAN EEN HEER UIT ZICHEM. EEN BIOGRAFIE VAN ERNEST CLAES**

Ernest Claes (1885-1968) zou niet misstaan in de reeks *Schrijvers die nog maar namen lijken* (zie: A. Alberts in *Ons Erfdeel* 2/2015, Gerard Walschap in 4/2015, Simon Vestdijk in 1/2016 en Maurice Gilliams in dit nummer, pp. 32 tot 39). De *godfather* van de Vlaamse streekliteratuur, vader van “onsterfelijke” personages als De Witte van Zichem, de stroper Wannes Raps en een schier oneindige stoet dorpspastoors en nukkige herenboeren, is nog wel in het literaire landschap aanwezig in die zin dat er, puur door de omvang van zijn oeuvre, niet zomaar om hem heen gewandeld kan worden, maar echt leven doet zijn werk al lang niet meer. In de recentste canons komt hij niet meer voor en in de handel is zijn werk niet meer te vinden. Zoals Bert Govaerts in het nawoord van zijn lijvige biografie vermeldt, is Claes voor de lezers van vandaag zo ver weg en zo nadrukkelijk dood dat ze er zelfs niet meer in schijnen te slagen hem succesvol in het juiste tijdvak te situeren. Dat Claes tot in 1968 is blijven leven, lijkt haast onvoorstelbaar, zozeer wordt hij vandaag geassocieerd met een voorbijge literatuur uit een voorbijge tijd. Misschien kiest Govaerts er daarom ook voor om dit boek niet op te vatten als een pure schrijversbiografie. De biograaf lijkt zijn onderwerp meer te benaderen als een figuur op het snijvlak van verschillende historische domeinen: de opkomst van de Vlaamse Beweging, de problematiek van activisme en collaboratie, de sociale en economische geschiedenis van “arm Vlaanderen”.

Het duurt overigens ook lang voordat Claes zichzelf tot schrijver ontpopt. Hoewel Claes al tijdens zijn studentenjaren de kiem legt voor wat uiteindelijk *De Witte* zal worden, verschijnen de eerste boeken van Claes pas na de Eerste Wereldoorlog, hij is dan al de dertig voorbij. En dan nog lijkt de schrijverij een soort nevenactiviteit te zijn in het drukke leven van Claes zoals Govaerts het beschrijft. Claes lijkt vooral in de weer als kranten-correspondent, ambtenaar, flamingant van het eerste uur en arrangeur in de immer wisselende coalities van het Vlaamse politieke bedrijf van het interbellum. Het omvangrijke oeuvre van de volksschrijver lijkt zowat terloops te ontstaan.

Misschien komt dat wel omdat Claes zijn

Ernest Claes.

schrijverschap niet zozeer als een kunst zag, maar als een ambacht – cynici zullen zeggen: een handeltje. Hij was een tijdgenoot van grote namen als Buysse (1859-1932) en Streuvels (1871-1969), en werkte nauw samen met Gerard Walschap (1898-1989), die vanaf de jaren 1920 wel wat steviger kost losliet op het katholieke Vlaanderen, maar daartegenover zette Claes decennialang zijn op het eerste gezicht sentimentele dorpsverhalen. Bij zijn lezers boorden ze een onverholen heimwee aan naar de simpele dorpswereld van voor 1914 – een wereld die de meeste van zijn lezers wellicht nooit écht beleefd hebben. Het levert karrenvrachten verhalen op, waarvan *De Witte* een van de eerste en meteen ook het beste was. In een zeldzaam moment van introspectie vergewist Claes zich daar ook van, in een veelzeggende dagboeknotitie uit 1941:

Ik heb juist talent, schrijverstalent, genoeg om in te zien hoe klein het is. Maar dat kleine beetje is voldoende om me te doen begrijpen wat het zou kunnen zijn. Mij zoo klein voelen, zoo waarde-loos naast de groote kunstenaars die ik door lezen ken, (...) is het bitterste deel van mijn leven.

Het is een binnenskamers bekentenis van een schrijver die zich dan al stevig gecanoniseerd weet. Romantisch is er niet veel te beleven aan Claes' werk, ook al omdat de “rasverteller” zich heel vaak tevreden stelt met het aaneenrijgen van anekdotes tot de gevraagde hoeveelheid kopij geleverd is. Op een samenhangende poëtische reflectie weet ook Govaerts Claes niet te betrappen in zijn nagelaten geschriften. De vormelijke armoede van veel

verhalen ontgaat de critici niet, maar die houden zich schijnbaar meer bezig met het zedelijke karakter van Claes' werk – voor velen is hij een zeldzaam voorbeeld van een “schone” literatuur, al zien sommige priesters-critici nog te veel zinnelijkheid in die paar tafereelen waarin Claes' lustige boerendochters een bloot scheenbeen laten zien.

Claes blijft voor altijd de schrijver van één streek, die ook ik goed ken, want het is mijn *pays natal*. De verhalen van Ernest Claes ken ik, want ik heb ze gehoord, lang voordat ikzelf kon lezen, uit de mond van mijn eigen grootouders. Een deel van die anekdotes hadden ze ongetwijfeld onthouden uit de boeken en razend populaire televisiebewerking *Wij, heren van Zichem*, een ander deel hadden ze net zo goed zelf nog kunnen meemaken tijdens hun vroege jeugd in het Hageland van vlak voor en net na de Tweede Wereldoorlog. Zo lang kon alles hetzelfde blijven in die vergeten streek, en zo snel kon het allemaal veranderen. Claes had toch zelf aan den lijve ondervonden dat het leven in Zichem hoegenaamd niet zo idyllisch was als het in veel van zijn schrijfsels voorkomt? Het is materie waar hij meer mee had kunnen doen, had moeten doen.

Govaerts doet het in zijn plaats, en met verve. Alleen al de manier waarop Claes als één van de weinigen, misschien wel de enige, van zijn dorpsgenoten kon ontsnappen aan het leven waartoe tijd en omstandigheden hem hadden veroordeeld, neemt heel wat plaats in beslag. Een jeugd op dat geïsoleerde platteland is een oefening in wurgend determinisme, waarin enkel een soort van religieus-intellectuele koehandel voor verlossing kan zorgen. Govaerts evoceert kundig een verdwenen wereld van abdijscholen en priesterlijk mecenaat, maar ook van gekonkel met voorgewende priesterroepingen en hatelijke verfransingsmechanismen in de middelbare scholen van die tijd. Daar ontstaat de militante kern van Claes' flamingantisme, lang voordat zijn schrijverschap tot bloei komt.

Govaerts excelleert in het analyseren van de “verdwintruc” die Claes met zichzelf uithaalt in pakweg de laatste vijftien jaar van zijn leven. *Et pour bonne cause*: als overtuigde flamingant was Claes uit berekening tijdens de Eerste Wereldoorlog nog op een veilige afstand gebleven van de activisten en te opzichtig collaborerende elementen in de Vlaamse Beweging. Maar tijdens het interbellum slinkt zijn

geloof in de werking van de parlementaire democratie zienderogen. Vanuit zijn job als secretaris van het parlementair verslag ziet hij van dichtbij hoe opportunistisch en gemakzuchtig het er in de politiek aan toe kan gaan. Hij begint half luidop te dromen van “een nieuw soort orde”. Net op het moment waarop in Duitsland de nazi's aan de macht komen, breekt hij in Duitsland door, voorafgegaan door die andere dorpschroniqueur, Felix Timmermans. Zijn succes in Duitsland, zijn Vlaamse sympathieën en zijn lidmaatschap van verschillende organisaties als het collaborerende VNV, gecombineerd met het feit dat zijn verhalen tijdens de oorlog ook gretig in nazibladen worden verspreid, worden hem na de oorlog fel aangerekend. Govaerts maakt aanschouwelijk hoe de ouder wordende Claes lijdt onder de gevangenisstraf en de plundering die hem in de repressiejaren ten deel vallen, maar hij verliest geen moment uit het oog hoe Claes zelf op een handige manier lijkt te vergeten hoe ver hij vanuit zijn flamingantische overtuiging eigenlijk wel is meegegaan in zijn sympathie voor het Duitse regime. Govaerts toont zich een kundige meester in het ontrafelen van de al te flatteuze legende die Claes rond zijn eigen persona begon te spinnen. Geen sinecure, want Claes schrok er niet voor terug om op latere leeftijd vroegere notities en dagboeken te herschrijven, in die mate zelfs dat een eerdere, minder kritische uitgave van Claes' dagboeken voor onderzoekers vandaag onbruikbaar mag heten. Govaerts weet wat van het verguldsel van Claes' zelf opgerichte standbeeld te schrapen, zonder zijn onderwerp neer te halen. Claes slaagde er in zijn laatste jaren wonderwel in om zich te laten rehabiliteren als een ongevaarlijke grootvader van literair Vlaanderen, maar Govaerts laat de lezer nooit vergeten welk georganiseerd geheugenverlies er nodig was om Claes' soms gratuite oorlogsgesjacher te doen vergeten.

Het is ook pas in die laatste hoofdstukken dat Govaerts erin slaagt Claes als een mens van vlees en bloed neer te zetten in plaats van een afstandelijk te benaderen object. De biografie moet geen romancier worden, maar waren uit de enorme berg nagelaten geschriften, brieven en dagboeken niet wat meer passages te lichten die meer inzicht geven in de gevoelens van de “heer uit Zichem”? Dat risico ligt wel vaker op de loer bij schrijvers die tot “papieren

levens” verworden zijn en van wie ook de laatste echte tijdgenoten alweer een poosje dood zijn: er is niemand meer over die je smakelijke anekdotes kan oplepelen om je verhaal wat mee te kruiden. Maar iets meer inleving had Claes nog duidelijker uit het sepia van zijn ver vloggen tijd naar voren kunnen halen. Intussen houden de vijftig jaar oude kijkcijferrecords van het televisiefeuilleton *Wij, heren van Zichem* tot op heden stand.

MICHIEL LEEN

BERT GOVAERTS, *Ernest Claes. De biografie van een heer uit Zichem*, Houtekiet, Antwerpen, 2016, 509 p.
